ורוצח גופיה מנא לן [א]סברא היא [א]דההוא דאתא לקמיה [ב](דרבא) אמר ליה אמר לי מרי דוראי קטליה לפלניא ואי לא קטילנא לך א"ל נקטלך ולא תקטול מאי חזית דדמא דידך סומק טפי דילמא דמא דההוא גברא סומק טפי [ב]ההיא עוברה דארחא אתו לקמיה דרבי אמר להו זילו לחושו לה דיומא דכיפורי הוא לחושו לה ואילחישא קרי עליה [ו]בטרם אצרך בבטן ידעתיך וגו' נפק מינה רבי יוחנן ההיא עוברה דארחא אתו לקמיה דרבי חנינא אמר להו לחושו לה ולא אילחישא קרי עליה

זורו

ורוצח גופיה מנלן. דיהרג ואל יעבור: **מרי דוראי.** שלטון של כפר שאני דר שם: **מאי חזית דדמא דידך סומק טפי.** כלומר מאי דעתיך למשרי מילתא משום וחי בהם [ג] ולא שימות בהם [ד] טעמו של דבר לפי שחביבה נפשן של ישראל לפני המקום יותר מן המצות אמר הקב"ה תבטל המצוה ויחיה זה אבל עכשיו שיש כאן ישראל נהרג והמצוה בטילה למה ייטב בעיני המקום לעבור על מצותו למה יהיה דמך חביב עליו יותר מדם חבירך ישראל: **ההיא עוברה דארחא.** שהריחה ויום הכפורים היה: **לחושו לה.** בלחישה שיוה"כ הוא היום אולי תוכל להתאפק: **ואלחישה.** קיבלה את הלחישה שפסק העובר מתאותו:

זורו

כי האי גוונא אין לו ליהרג לאדרבה נימא מאי חזית דדמא דידיה סומק טפי דילמא דמא דידי סומק טפי ועוד דהיקישא דקרא ברוצח שהורג בידים כתיב כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש וגו' ורבא דפליג בפ' בן סורר ומורה (סנהדרין דף עד:) אשינויא דקרקע עולם ומשני הנאת עצמו שאני פירוש כשאונסין את האדם לעבור כדבר שיש לו הנאה לעצמו ליכא חילול השם לא פליג אלא לענין פרהסיא דלא מהני קרקע עולם אבל לענין גילוי עריות מודה דמהני קרקע עולם אי נמי אפילו לענין פרהסיא לא פליג אלא מוסיף עוד טעם שני ויש מפרשים דלהכי לא פריך התם והא אסתר גילוי עריות הואי משום דלא מיתהניא מעבירה שהטיל בה זוהמא כדמשני גבי יעל בפרק רביעי דנזיר (דף כג:) ובפרק מצות חליצה (יבמות דף קג:) כי פריך והא קמתהניא מעבירה ומפרש כך וכיון דמיתהניא היה לה ליהרג משום גילוי עריות ומשני טובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים ולא נהירא חדא לענין דלא מיחייבא למימסר נפשה לא מהני האי דלא מתהניא דבלאו הנאה נמי איכא איסור ערוה אע"ג דאמרינן פרק המניח (ב"ק דף לג.) ונכרתו הנפשות העושות הנאה לתרוייהו אית להו [*]מכל מקום בלא הנאה נמי מיחייבא כגון שלא כדרכה אע"ג דמיקרי עינוי ועוד דאי אפשר שלא תיהנה קצת ועוד אם נתכוונה להציל עצמה במה הכתוב משבחה והלא לצורך עצמה עשתה ועוד פשיטא דלא היה חפץ להורגה כי היה בורח על נפשו ואדרבה היה צריך שתטמינהו שלא ימצאוהו הרודפים והיא שידלתו בדברים עד שבא עליה כדי להתיש כחו כמו שמוכיח בענין אלא יש לומר משום דקאמרינן לעיל מינה גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה דכתיב מנשים באהל תבורך מאן נינהו מנשים באהל שרה רבקה רחל ולאה פי' שהאמהות נתכוונו להבנות מבעליהן ופריך אמאי הכתוב משבחה טפי מנשים באהל והא קא מיתהניא מעבירה ומשני לא הוה לה הנאה כולי האי לנערה היה גדול מהנאתה דטובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים ואף על גב דבפרק מצות חליצה (יבמות דף קג.) פריך נמי הכי אף על פי שאין לשם גדולה עבירה לשמה כו' י"ל אההיא דנזיר קא סמיך וכמו שפירש רש"י דגרס יהרג כן גורס בשאלתות בפר' ואלח[ה] והקשה השאלתות מהא דאמר רבא בריש פרק הבא על יבמתו (שם דף נג:) אין אונס בערוה לפי שאין קישוי אלא לדעת ואם כן אונס בדידיה מי איכא דקאמר אף גילוי עריות יהרג ואל יעבור והא לאו אונס הוא אלא רצון כיון דאין קישוי אלא לדעת ותירץ משכחת לה להתרפאות כי ההיא דסוף פרק בן סורר ומורה (סנהדרין דף עה.) באדם אחד שנתן עיניו באשה אחת והעלה לבו טינא אחריה וכו' עד ימות ואל תיבעל לו ולשון יהרג לא משמע כפי' דהוה ליה למימר ימות ואל יעבור ור"י פירש דההוא דרבא מיירי שהנכרים מדביקין אותו בערוה ואינו יכול ליפלט מזה אלא אם כן יהרגוהו ועל זה קאמר דאין טענת אונס לומר דאין עושה מעשה אלא אחרים עושים בו מעשה כמו קרקע עולם וס"ד אמינא דיעבור ואל יהרג קמ"ל כיון שיודע בעצמו שאם ידביקוהו אי אפשר שלא יתקשה הקישוי דקא עביד חשיב כעושה מעשה אע"ג דעל ידי אונס בא לו ואע"ג דאיכא למ"ד המשמש מת בעריות חייב ואפילו הכי כשמדביקין אותו ומשמש מת פטור כיון דאנוס א"כ מה לי משמש באבר מת מה לי בקישוי י"ל רבא לטעמיה דאמר בפרק שני דשבועות (דף יח.) המשמש מת פטור ועוד י"ל שהיה לו לפרוש בהנאה מועטת ופירש בהנאה מרובה כדאמר גבי משמש עם הטהורה ואמרה לו נטמאתי בפ"ב דשבועות (ג"ז שם.) ופירש באבר חי חייב אפי' למאן דאמר המשמש מת חייב משום דהיה לו לפרוש בהנאה מועטת ופירש בהנאה מרובה הכא נמי אם הדביקוהו ושמש מת או אם נתקשה לאשתו בהיתר והדביקוהו פטור אבל אם הדביקוהו ושוב נתקשה חייב והשתא למאי דפרישי' גרס יהרג ואי נמי גרס אף נערה המאורסה תיהרג ניחא ומוקמה כגון דעבדה מעשה שמאנסין אותה להביא הערוה עליה והא דפריך בכתובות (דף ג:) ולידרוש להו דאונס שרי אע"ג דגילוי עריות יהרג ואל יעבור התם נמי קרקע עולם הוו ורבינו תם היה מפרש בההיא דכתובות ולאסתר דלא מיחייבא למימסר נפשה בביאת עכו"ם שאין ביאתו ביאה ולא מיחייבא מיתה בביאתו דרחמנא אפקריה לזרעיה דעובד כוכבים כדכתיב אשר בשר חמורים בשרם וזרמת סוסים זרמתם והוי כביאת בהמה בעלמא ומתוך כך התיר לבת ישראל שהמירה דתה ונשאת לעכו"ם וחזרה בתשובה והעכו"ם נתגייר לקיימה דאע"ג דאמר כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבועל הני מילי בביאת ישראל אבל עכו"ם לא ולא נהירא לר"י בר מאיר דכיון דנאסרת לבעלה בביאת עכו"ם כדקאמר בכתובות (שם) איכא פרוצות כו' וכן בפרק שני דכתובות (דף כו:) האשה שנחבשה בידי עכו"ם על ידי נפשות אסורה לבעלה וכן באסתר וכאשר אבדתי אבדתי אלמא לגבי לאוסרה על בעלה לא חשיבא כביאת בהמה הכי נמי יש לאוסרה על הבועל וכן לפסול לכהונה פנויה שנבעלה לעכו"ם אע"ג דנבעלה לבהמה כשירה לכהונה בפרק הבא על יבמתו (יבמות דף נט:) אלמא לא חשיבא כבהמה ודוקא לענין יחוס אמר בפ' נושאין (שם דף לה.) דרחמנא אפקריה לזרעיה דעובד כוכבים ובפ' ארוסה (סוטה דף כו:) אמרינן דמקנין ע"י נכרי ופוסל בתרומה ופריך פשיטא ונסתרה והיא נטמאה אמר רחמנא אחד לבעל ואחד לבועל ואחד לתרומה מהו דתימא כי אמרינן ונסתרה והיא נטמאה הני מילי היכא דבהך ביאה אסירה ליה קא משמע לן אלמא דאפי' גבי עכו"ם שייך נטמאה לאסור לבעלה והוא הדין לבועל וליכא למידק איפכא מהתם מדקאמר דס"ד אמינא כיון דבלאו האי ביאה אסירה ליה לא מיתסרא עליה דבעל מכלל דעכו"ם גופיה לא צריך קרא לאוסרה על ידי אותה ביאה וא"כ גר מותר ע"י ביאה שבעל בהיותו עכו"ם דאי אסור הוה מיתוקם קרא שפיר אפילו בעכו"ם ומיתסרא עליה בהאי ביאה לכשיתגייר דבלאו הך ביאה (לא) הוה מיתסרא עליה היינו בהיותו עכו"ם שהיא אסורה ליבעל לעכו"ם ותימה כיון דליכא איסור מיתה בביאת עכו"ם למה לא גירש מרדכי את אסתר בשעה שבאתה להצלת כלל ישראל וי"ל היה ירא פן יודע הדבר למלך ויתפרסם על ידי גט שהיתה אשתו דאי לא תימא הכי למה לא גירשה כדי שלא תאסר עליו ביאותה ויחזירנה א"כ דמחזיר גרושתו לא מיתסרא בביאת זנות כדמוכח בסוטה פרק היה מביא (דף יח:) שלא היה מתנה עמה מאחר שתתגרש וא"ת הא דקאמר במס' ע"ז פ' ר' ישמעאל (דף נד.) גבי נעבד באונס לאסור דמפרש כגון שאנסוהו נכרים והשתחוה לבהמה דידיה ופריך עלה אונס רחמנא פטריה דכתיב ולנערה לא תעשה דבר ומאי קושיא הא קרא בקרקע עולם דוקא איירי אבל עושה מעשה חייב למסור עצמו ומשתחוה לע"ז עושה מעשה הוא דכבפו נכרים לפני ע"ז ליכא לאוקמיה דא"כ לאו מידי עבד ואין זה משתחוה ואפילו נראה כמשתחוה כעין שוחה ונוטל מעותיו בפני ע"ז אינו ועוד דאם כן אין כאן אדם אוסר דבר שאינו שלו אלא הנכרים הכופפים קומתו הם האוסרים בהמתו לע"ז אם היתה נאסרת בכך וי"ל דהכי פירושו אונס רחמנא פטריה ממיתה וכיון דפטריה ממיתת בית דין אע"ג דמיחייב למסור עצמו לא חשיב נעבד ליאסר בהך עבודה ושפיר יליף מהאי קרא דפטור ממיתה באונס אפילו בעושה מעשה אע"ג דנערה לא עבדה מידי דהא איתקש בהאי קרא נערה המאורסה לרוצח מה רוצח יהרג ואל יעבור בעשיית מעשה אף נערה יהרג הבועל או תיהרג היא בעשיית מעשה ובהאי קאמר קרא ולנערה שבעשיית מעשה עבדה בדיעבד מחמת אונס לא תעשה דבר והוא הדין משתחוה לע"ז כדי שלא יהרגוהו איכא למילף מיניה לפוטרו בדיעבד אפי' בעשיית מעשה וקסבר רבי זירא כיון דבדיעבד מיפטר העובד לא מיתסר נעבד בהא עבודה אע"פ שלא באונס מיתה היה חייב לאביי אע"ג דלא קבליה באלוה ולרבא דקבליה באלוה שהשתחוה בפירוש לשם קבלת אלהות אע"פ שאין פיו ולבו שוין שבפיו מפרש שעובד לשם אלהות ולבו לאביו שבשמים ורבא מהדר ליה לרבי זירא דחשיב שפיר נעבד אע"ג דפטור ממיתה [*]ועוד י"ל דמשמע ליה לענין מיתת ב"ד דאין חילוק בין עביד מעשה ללא עביד מעשה דהא אשה ברצון חייבת אף על גב דהויא קרקע עולם וכשפטר התם אונס ממיתת בית דין כדכתיב ולנערה לא תעשה דבר לא שנא עביד מעשה ול"ש לא עביד מעשה:

הא

עין משפט
נר מצוה

סג א מיי' פ"ה מהל' יסודי התורה הל' ז סמג עשין ה [טוש"ע יו"ד סי' קנז סעי' א]:

סד ב מיי' פ"ב מהלכות שביתת עשור הל' ט סמג לאוין סט טור וש"ע א"ח סי' תריז סעיף ב:

◆

תורה אור השלם

ו. בְּטֶרֶם אֶצָּרְךָ בַבֶּטֶן יְדַעְתִּיךָ וּבְטֶרֶם תֵּצֵא מֵרֶחֶם הִקְדַּשְׁתִּיךָ נָבִיא לַגּוֹיִם נְתַתִּיךָ:

ירמיהו א ה

◆

רבינו חננאל

עוברה דארחא ואתיא לקמיה דרבי ולחשו לה באורנא ואילחישא, וקרו עליה טרם תצא מרחם הקדשתיך, ונפק מינה ר' יוחנן. ואחרת לא אילחישא וקרו עליה זורו רשעים מרחם, נפק מינה שבתאי אוצר פירי. ירושלמי בתחלה תוחבין לה ברוטב, אם שבה נפשה הרי יוה"כ, ואם לאו נותנין לה מגופו של איסור. שתי עוברות באו לפני ר' טרפון, שלח תרי תלמידין ואמרו להו יומא דין צומא רבה, אמרין לחדא [א] ושדיך וקרון עלוי מבטן אמי אלי אתה. אמרין לאחריתי ולא שדיך וקרון עלוי זורו רשעים מרחם.

א) וכ"ה בערוך ערך שדך ריסכו המים תרגום ירושלמי ופרשו מילא ע"ש.

◆

תוס' ישנים

שהוא לא אנסה לבא עליה אלא היא הסיתתו להתיש כחו ועוד מה היה מהנין טובתן של רשעים כו' ומי בשביל כך לא היה לה למסור עצמה אלא הכי פי' התם דאמאי משבחת לה קרא דכתיב תבורך מנשים יעל ואמרי' בנזיר ובהוריות כמין נשים דכתיב שרה רבקה רחל ולאה ודרשינן נמי התם גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה והא הכא נמי עבירה שלא לשמה היא שנהנית מעבירה ומשני טובתן של רשעים כו' ולא נהנית כלל ואע"ג דבפרק מצות חליצה לא מייתי התם הך דגדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה מכל מקום עלה קאי ובשמעתין גרסינן גבי נערה יהרג ואל יעבור כדפרים רש"י ולא גרסינן תהרג כגון דעבדא איהי מעשה. מ"ר:

מסורת הש"ס

א) פסחים כה. סנהדרין עד., ב) [בסנהדרין אי' דרבה], ג) [ויקרא יח], ד) [לקמן פה:], ה) [סי' מג].

◆

גליון הש"ס

תוס' ד"ה מה רוצח וכו' מ"מ בלא הנאה נמי מיחייבא כגון שלא כדרכה. עיין קדושין דף כב ע"ב ובתוס' שם. ובסנהדרין דף נח ע"ב ברש"י ד"ה שלא כדרכה: בתוס' ד"ה ועוד י"ל דמשמע ליה דלענין מיתת ב"ד אין חילוק. לא זכיתי להבין דבריהם הקדושים דמה בכך דלדין מיתה אין חילוק הא מ"מ תינח דלא עבדא מעשה הדין דמותרת ותעבור ולא תהרג אם עשתה בהיתר ובר"ש ב"ד פשיטא דלא"ח מיתה. ולמאי דיהרג ואל יעבור ר"ל דאם עבר ח"מ. ובאמת גם בנידה אטו היה הדין דתהרג ואל תעבור היתה חייבת מיתה אף דלא עבדא מעשה אבל טעם פטור דידה כיון דבכן הדין דתעבור ואל תהרג ועשתה בהיתר. וה' יאיר עיני:

◆

מוסף רש"י

סברא הוא. שלא תדחה נפש חבירו, דאיכא תרתי אבוד נשמה ועבירה, מפני נפשו דליכא אלא חדא, אבוד נשמה והוא לא יעבור, דכי אמר רחמנא לעבור על המצות משום וחי בהם, משום דיקרה בעיניו נשמה של ישראל, והכא גבי רוצח כיון דסוף סוף איכא איבוד נשמה, למה יהא מותר לעבור, מי יודע שנפשו חביבה ליוצרו יותר מנפש חבירו, הלכך דבר המקום לא ניתן לדחות (סנהדרין עד.). מרי דוראי. מושל עירי (פסחים כה:) אדון עירי ונכרי היה (סנהדרין שם). מאי חזית דדמא דידך סומק טפי. מי יודע שיהא דמך חביב ונאה ליוצרך יותר מדם חבירך, הלכך אין כאן לומר וחי בהם ולא שימות בהם, שלא התיר הכתוב אלא משום חביבות נפשם של ישראל להקב"ה, וכאן שיש אבוד נפש חבירו לא ניתן דבר המלך לדחות שהיה על הריגה (שם) כלומר כלום באתה לישאל על כך אלא מפני שאתה יודע שאין מצוה עומדת בפני פקוח נפש וסבור אתה שאף זו תידחה מפני פקוח נפשך, אין זו דומה לשאר עבירות, דמכל מקום יש כאן אבוד נפש והתורה לא התירה לדחות את המצוה אלא מפני חיבת נפשו של ישראל, וכאן עבירה נעשית ונפש אבודה, מי יאמר שנפשך חביבה לפני המקום יותר משל זה, דילמא של זה חביבה עליו טפי, ונמצא עבירה נעשית ונפש אבודה (פסחים כה:).